

ЩОДО МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

ON THE METHOD OF APPLYING FOR A PREVENTIVE MEASURE IN THE FORM OF DETENTION

Рожнова В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Статтю присвячено дослідженню методики підготовки слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням вимог, встановлених кримінальним процесуальним законом. Визначено, що дотримання слідчим, прокурором загальних правил, методики підготовки клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою забезпечить його законність, обґрунтованість і вмотивованість, відповідність рішенням та правовим позиціям Європейського суду з прав людини. Наголошується на необхідності розроблення наукових і практичних рекомендацій щодо методики підготовки клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням особливостей досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень та особливостей кримінального провадження стосовно окремих категорій осіб.

Ключові слова: досудове розслідування, запобіжні заходи, тримання під вартою, клопотання про застосування запобіжного заходу, законність, обґрунтованість і вмотивованість клопотання.

Статья посвящена исследованию методики подготовки следователем, прокурором ходатайства о применении меры пресечения в виде содержания под стражей с учетом требований, установленных уголовным процессуальным законом. Определено, что соблюдение следователем, прокурором общих правил, методики подготовки ходатайства о применении меры пресечения в виде содержания под стражей обеспечит его законность, обоснованность и мотивированность, соответствие решениям и правовым позициям Европейского суда по правам человека. Акцентируется внимание на необходимости разработки научных и практических рекомендаций, касающихся методики подготовки ходатайства о применении меры пресечения в виде содержания под стражей с учетом особенностей досудебного расследования отдельных видов преступлений и особенностей уголовного производства в отношении отдельных категорий лиц.

Ключевые слова: досудебное расследование, меры пресечения, содержание под стражей, ходатайство о применении меры пресечения, законность, обоснованность и мотивированность ходатайства.

The article is devoted to the investigation of the method of preparation by the investigator, the public prosecutor of an application for applying a preventive measure in the form of detention, taking into account the requirements established by the criminal procedural law. It was determined that the observance by the investigator, the prosecutor of general rules, of the methodology for preparing an application for a preventive measure in the form of custody will ensure his legality, validity and motivation, compliance with the decisions and legal positions of the European Court of Human Rights. Attention is focused on the need to develop scientific and practical recommendations on the methodology for preparing an application for a preventive measure in the form of detention, taking into account the nature of pre-trial investigation of certain types of crimes and the specifics of criminal proceedings against certain categories of persons.

Key words: pre-trial investigation, preventive measures, detention, application for a preventive measure, legality, reasonableness and motivation of the application.

Постановка проблеми. Право на свободу та особисту недоторканність є одним з основоположних прав людини. Гарантуючи дотримання цього права, Конституція України передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду та тільки на підставах і в порядку, встановлених законом (ст. 29).

Прийняття рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою належить до компетенції судів загальної юрисдикції. Відповідно до ч. 4 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) запобіжні заходи застосовуються під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового прова-

дження – судом за клопотанням прокурора. Жоден інший орган, окрім суду, не має права ухвалювати рішення про тримання особи під вартою.

Свого часу відомий юрист, академік А.Ф. Коні зауважував про те, що громадянська свобода – це таке велике право, яке має бути захищене найбільш дієвими гарантіями. Тому вчений вважав, що право на арешт (позбавлення свободи особи, яку ще не визнано винною) не можна надавати в розпорядження навіть одному судді, а вирішувати це питання має суд колегіальний [1, с. 358–359].

Однак навіть судова процедура може бути визнана ефективним механізмом охорони прав і свобод людини тільки за умови, що вона відповідатиме вимогам справедливості та ґрунтується на конституційних принципах змагальності й рівноправності сторін. Під час вирішення питань, пов'язаних із

триманням особи під вартою, це передбачає дослідження уповноваженим судом фактичних і правових підстав для обрання цього запобіжного заходу за забезпечення сторонам можливості довести суду свою позицію, щоб виключити формальний підхід до оцінки обставин, які мають значення для вирішення цього питання.

Відповідно до ч. 1 ст. 132 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження (серед яких і запобіжні заходи) застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України. Одержання такої ухвали під час досудового розслідування передбачає звернення слідчого, за погодженням із прокурором, або прокурора з відповідним клопотанням до місцевого суду (ч. 2 ст. 132, ч. 1 ст. 184 КПК України).

КПК України містить загальну норму щодо змісту клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу (ст. 184). Водночас з огляду на те, що, крім загальних підстав та умов застосування запобіжних заходів, щодо кожного їх виду (особливо щодо тримання під вартою як найбільш суворого з них) законом передбачені також додаткові умови, виникає потреба в дослідженні питань підготовки слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Необхідність детального розгляду й пильної уваги до питань змісту саме цього виду клопотань слідчого, прокурора підтверджується тим фактом, що вищі судові інстанції постійно звертають увагу судів першої й апеляційної інстанцій на належне виконання ними обов'язків щодо судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування й судового розгляду; встановлення наявності підстав і мети застосування запобіжного заходу в кримінальному провадженні, обґрунтованості таких підстав з огляду на конкретні фактичні дані кримінального провадження; врахування відповідної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), а також того, що тримання під вартою є винятковим видом запобіжного заходу та застосовується лише в разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе відвернути ризики, зазначені в ст. 177 КПК України (під час розгляду клопотання про обрання або ж продовження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обов'язково має бути розглянуто можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів) [2].

З іншого боку, констатується недотримання встановлених вимог у слідчій і судовій практиці як слідчими та прокурорами, які готують, подають і підтримують клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в суді, так і слідчими суддями, які ці клопотання розглядають та вирішують [3; 4, с. 27–32; 5, с. 136–137; 6, с. 299].

З урахуванням викладеного дослідження методики підготовки слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі системного ана-

лізу норм КПК України, а також даних слідчої й судової практики є актуальним і таким, що має практичну значущість.

Ступінь розробленості теми. Питання застосування до підозрюваних та обвинувачених найбільш суворого запобіжного заходу – тримання особи під вартою (у тому числі й під час розслідування) – завжди привертала увагу вчених і практиків. Дослідженню відповідних проблем у період дії Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р., а також тих, що виникають наразі під час застосування положень чинного КПК України 2012 р., присвятили свої роботи В.І. Борисов, Н.В. Глинська, А.Л. Даль, Ю.М. Грошевий, П.М. Гультай, М.І. Зеленська, П.М. Каркач, В.Г. Клочков, А.В. Лапкін, В.І. Маринів, Ю.Д. Москалюк, В.В. Назаров, О.І. Тищенко та інші науковці.

Водночас нині з урахуванням положень чинного КПК України та проблем, виявлених у слідчій і судовій практиці, є потреба в системному дослідженні вимог, яким має відповідати клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також відповідної методики його підготовки вказаними посадовими особами.

Метою статті є аналіз методики підготовки слідчим, прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням вимог, встановлених кримінальним процесуальним законом.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу, у тому числі у вигляді тримання під вартою, не визначається, згідно зі ст. 110 КПК України, як процесуальне рішення, системний аналіз положень КПК України щодо порядку підготовки такого клопотання та його змісту свідчить про те, що на нього поширюються вимоги законності, обґрунтованості й вмотивованості, які в теорії кримінального процесу поширюються на всі процесуальні рішення (а не тільки на судові рішення відповідно до ч. 2 ст. 110, ст. 370 КПК України).

Розглянемо вказані вимоги щодо клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Під *законністю клопотання* варто розуміти дотримання всіх норм КПК України, що регулюють порядок його підготовки та подання. До них належать насамперед такі:

1) подання клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою допустиме лише в кримінальному провадженні, відомості про яке містяться в Єдиному реєстрі досудових розслідувань;

2) клопотання має бути подане уповноваженою на те посадовою особою (слідчим за згодою прокурора, прокурором). Подавати клопотання до суду має право лише та посадова особа, яка здійснює досудове розслідування в цьому кримінальному провадженні відповідно до даних Єдиного реєстру досудових розслідувань. Клопотання

слідчого підлягає погодженню прокурором – процесуальним керівником. Якщо досудове розслідування в кримінальному провадженні здійснюється слідчою (слідчо-оперативною) групою, то правом внесення клопотання наділений слідчий – старший цієї групи. Прокурор має право самостійно подати до суду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

3) наведення обставин, що стали підставою для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;

4) подання клопотання може мати місце лише за наявності передбачених законом умов застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Умови застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначені в положеннях ч. 2 ст. 183 КПК України та стосуються санкцій кримінально-правових норм, які передбачають склади тих злочинів, у вчиненні яких підозрюється особа (зокрема, покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років, покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років, покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років тощо), у поєднанні з даними про особу підозрюваного (зокрема, щодо наявності чи відсутності судимостей).

У цьому аспекті клопотання має містити вказівку на санкцію статті (її частини) Кримінального кодексу України, за якою кваліфіковано дії підозрюваного, а також відомості про наявність чи відсутність судимостей у підозрюваного.

Під *обґрунтованістю клопотання* варто розуміти насамперед наявність у ньому зазначених у законі підстав для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Крім нормативного формулювання підстав для застосування цього запобіжного заходу (ч. 2 ст. 177 КПК України), слідчий, прокурор повинні вказати в клопотанні конкретні обставини, що тягнуть за собою висновок про наявність цих підстав.

Обставини, що є підставою для тримання особи під вартою, мають бути чітко вказані в клопотанні, щоб слідчий суддя під час вивчення наданих матеріалів міг переконатись у їх наявності та своєю чер-

гою послатись на них під час ухвалення рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Не можна визнати обґрунтованим клопотання, у якому зазначається, що під час досудового розслідування зібрано достатньо даних, щоб вважати, що підозрюваний, перебуваючи на волі, зможе переховуватись від органів досудового розслідування та/або суду, перешкодити кримінальному провадженню, вчинити інше кримінальне правопорушення тощо. При цьому будь-яких доказів, які б свідчили про можливість вчинення підозрюваним хоча б однієї з вищезазначених дій, у клопотанні не наводиться.

Основною вимогою до них є те, щоб сукупність обставин, які встановлюються цими доказами, була достатньою для обґрунтування необхідності тримання особи під вартою.

Вмотивованість клопотання означає, що його зміст дає чітке пояснення тому, чому слідчий, прокурор вважають, що за наявності відповідних підстав саме цей вид запобіжного заходу підлягає застосуванню.

За необхідності з метою забезпечення таємниці досудового розслідування клопотання може містити також мотивоване прохання до суду про розгляд клопотання в закритому судовому засіданні.

Висновки. Таким чином, дотримання слідчим, прокурором загальних правил, методики підготовки клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою забезпечить його законність, обґрунтованість і вмотивованість. Це, безперечно, сприятиме ефективності його розгляду та прийняттю слідчим суддею такого процесуального рішення, яке відповідатиме встановленим обставинам.

Перспективним і необхідним напрямом подальших наукових розвідок у цій сфері варто визнати розроблення наукових і практичних рекомендацій щодо методики підготовки клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням особливостей досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень та особливостей кримінального провадження стосовно окремих категорій осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великие и выдающиеся, знаменитые и известные личности об уголовном судопроизводстве: хрестоматия / сост. И.В. Смолькова. М.: Юрлитинформ, 2012. 688 с.
2. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. № 511-550/04-13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.
3. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підготовлене Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ 7 лютого 2014 р. (витяг). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.
4. Банчук О.А., Дмитрієва І.О., Лобойко Л.М., Саїдова З.М. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України. К.: Арт-Дизайн, 2014. 48 с.
5. Тищенко О.І. Тримання під вартою: окремі питання правозастосовних реалій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 135–138.
6. Назаров В.В. Суперечлива практика застосування тримання під вартою у кримінальному провадженні. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 8 листопада 2017 р.). Х.: ХНУВС, 2017. С. 298–300.